

TARBIYA JARAYONINING PSIXOLOGIK MOHIYATI HAMDA PEDAGOGIK FAOLIYAT BILAN ALOQADORLIGI

Rajabova Huvaydo Alijonovna, Bobanov Xurshid

Shahrisabz davlat pedagogika instituti Filologiya fakulteti, O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishdagi
bakalavr talabasi

Ilmiy rahbar (Scientific advisor)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20204136>

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi tarbiya jarayonining psixologik mohiyati hamda uning pedagogik faoliyat bilan uzviy aloqadorligi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tarbiya shaxsning ma'naviy, axloqiy, intellektual va ijtimoiy sifatlarini shakllantirishga xizmat qiluvchi murakkab psixologik-pedagogik jarayon sifatida yoritilib, unda shaxsning ehtiyojlari, motivlari, qiziqishlari va yosh xususiyatlarining muhim o'rnini asoslab beriladi. Pedagogik faoliyat samaradorligi pedagogning psixologik bilim darajasi, kommunikativ kompetensiyasi hamda ta'lim oluvchilar bilan individual yondashuv asosida ishlash ko'nikmalariga bog'liqligi ko'rsatib o'tiladi. Tezisdagi tarbiya jarayonining psixologik mexanizmlari, motivatsiya, shaxslararo munosabatlar va ijtimoiy muhitning ta'siri ilmiy manbalar asosida tahlil qilinib, zamonaviy ta'lim tizimida insonparvarlik va hamkorlik tamoyillarining ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: tarbiya jarayoni, psixologik mohiyat, pedagogik faoliyat, shaxs kamoloti, motivatsiya, psixologik ta'sir, kommunikativ kompetensiya, ta'lim-tarbiya, individual yondashuv

KIRISH

Tarbiya jarayoni jamiyat taraqqiyoti va shaxs kamolotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Insonning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini, dunyoqarashi, ijtimoiy xulqi va hayotiy qadriyatlarini aynan tarbiya orqali shakllanadi. Tarbiya masalasi pedagogika va psixologiya fanlarining eng dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uning intellektual salohiyatini oshirish hamda ijtimoiy muhitga moslashtirishda tarbiyaning psixologik jihatlarini chuqur o'rganish alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Tarbiya jarayonining psixologik mohiyati inson ruhiyati, motivatsiyasi, ehtiyojlari, qiziqishlari va emotsional holati bilan chambarchas bog'liqdir. Har bir shaxsning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish tarbiyaviy faoliyat samaradorligini oshiradi. Psixologik yondashuv asosida tashkil etilgan pedagogik faoliyat o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijtimoiy faollik, mas'uliyat va ma'naviy qadriyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Pedagogning psixologik bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi bugungi kunda muhim talab sifatida qaralmoqda.

Bugungi globallashtirish va axborot texnologiyalari rivojlangan davrda yoshlar tarbiyasiga ta'sir etuvchi omillar soni ortib bormoqda. Pedagogik faoliyatda zamonaviy psixologik metod va yondashuvlardan samarali foydalanishni talab etadi. Tarbiya jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ijobiy psixologik munosabatlar, hamkorlik muhiti hamda insonparvarlik tamoyillari muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tezisdagi tarbiya jarayonining psixologik asoslari va uning pedagogik faoliyat bilan bog'liqligi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Tarbiya jarayoni inson shaxsini shakllantirishga qaratilgan murakkab va ko'p qirrali psixologik-pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon orqali insonning ma'naviy dunyosi, axloqiy qarashlari, ijtimoiy xulqi va hayotiy qadriyatlarini rivojlanadi. Tarbiya jamiyatning tarixiy

tajribasi, milliy qadriyatlari va umuminsoniy tamoyillarini yosh avlod ongiga singdirishga xizmat qiladi. Tarbiya jarayonining psixologik mohiyatini o'rganish pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Psixologik nuqtai nazardan tarbiya inson ongiga, his-tuyg'ulariga va xulq-atvoriga maqsadli ta'sir ko'rsatish jarayonidir. Shaxsning ehtiyojlari, qiziqishlari, motivlari va emotsional holati tarbiya samaradorligiga bevosita ta'sir etadi. Har bir o'quvchi o'ziga xos psixologik xususiyatlarga ega bo'lganligi sababli tarbiya jarayonida individual yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, yosh davrlarining psixologik xususiyatlarini hisobga olish o'quvchilarda ijobiy sifatlarni shakllantirishda samarali natija beradi.

Tarbiya jarayonida motivatsiya muhim psixologik omillardan biri hisoblanadi. Motivatsiya o'quvchilarning faoliyatga bo'lgan ichki ehtiyoji va qiziqishini shakllantiradi. Agar pedagog o'quvchilarda bilim olishga va ijobiy xulq-atvorga nisbatan qiziqish uyg'ota olsa, tarbiyaviy jarayon samarali tashkil etiladi. Rag'batlantirish, qo'llab-quvvatlash va ijobiy baholash kabi psixologik usullar o'quvchilarning ichki motivlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik faoliyat tarbiya jarayonining asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, u o'qituvchining kasbiy mahorati va psixologik tayyorgarligiga bog'liqdir. Pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, psixolog va yo'naltiruvchi sifatida ham faoliyat olib boradi. O'qituvchining nutq madaniyati, muloqot qobiliyati, emotsional barqarorligi va pedagogik odobi o'quvchilarga kuchli psixologik ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy pedagog doimo o'z ustida ishlashi va psixologik bilimlarini boyitib borishi zarur.

Tarbiya jarayonida shaxslararo munosabatlar muhim o'rin egallaydi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ijobiy psixologik muhit ta'lim va tarbiya samaradorligini oshiradi. Samimiylik, o'zaro hurmat va ishonch asosida qurilgan munosabatlar o'quvchilarning erkin fikrlashiga hamda o'z qobiliyatlarini namoyon etishiga imkon yaratadi. Aksincha, qo'pollik yoki befarqlik kabi salbiy holatlar o'quvchilarning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Tarbiya jarayonining psixologik mohiyatida ijtimoiy muhit ham muhim omil hisoblanadi. Oila, maktab, mahalla va jamiyat inson shaxsining shakllanishida katta ta'sir kuchiga ega. Ayniqsa, oiladagi sog'lom psixologik muhit bolaning ma'naviy kamoloti va axloqiy tarbiyasida muhim rol o'ynaydi. Pedagog tarbiya jarayonida ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yishi orqali tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirishi mumkin.

Bugungi kunda axborot texnologiyalari va internet tarmog'ining keng rivojlanishi yoshlar tarbiyasiga turlicha ta'sir ko'rsatmoqda. Ijobiy axborot manbalari bilan bir qatorda zararli g'oyalar ham yoshlar ongiga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Pedagoglar va psixologlar o'quvchilarda axborot madaniyatini shakllantirish, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda ularni turli mafkuraviy tahdidlardan himoya qilishga alohida e'tibor qaratishlari lozim.

Zamonaviy pedagogik faoliyatda insonparvarlik va hamkorlik tamoyillari muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim jarayonida o'quvchining shaxsiga hurmat bilan yondashish, uning qiziqish va ehtiyojlarini inobatga olish pedagogik samaradorlikni oshiradi. Demokratik va interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi hamda ularni faol shaxs sifatida shakllantiradi. Tarbiya jarayonining psixologik jihatdan to'g'ri tashkil etilganligini ko'rsatadi.

Tarbiya jarayonining psixologik mohiyati pedagogik faoliyat bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u shaxs kamolotini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Pedagogning psixologik bilimga ega bo'lishi, individual yondashuvni qo'llashi va ijobiy psixologik muhit yaratishi tarbiyaviy

jarayon samaradorligini oshiradi. Tarbiya va pedagogik faoliyatning uyg'unligi natijasida jamiyat uchun ma'naviy yetuk, mustaqil fikrlovchi va barkamol avlodni voyaga yetkazish mumkin bo'ladi.

XULOSA

Tarbiya jarayoni inson shaxsining ma'naviy, axloqiy, intellektual va ijtimoiy jihatdan shakllanishida muhim o'rin tutadigan murakkab psixologik-pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon orqali yosh avlodda milliy va umuminsoniy qadriyatlar, ijobiy fazilatlar, mustaqil fikrlash hamda jamiyatga foydali bo'lish kabi sifatlar shakllanadi. Tarbiyaning samaradorligi esa nafaqat pedagogik metodlarga, balki inson ruhiyati, ehtiyojlari va motivatsiyasini chuqur anglashga ham bog'liqdir. Tarbiya jarayonini psixologik asosda tashkil etish zamonaviy ta'lim tizimining muhim talablaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagogik faoliyatning muvaffaqiyati o'qituvchining kasbiy mahorati bilan bir qatorda uning psixologik kompetentligiga ham bevosita bog'liqdir. Pedagogning o'quvchilar bilan to'g'ri muloqot o'rnatishi, individual yondashuvni qo'llashi va ijobiy psixologik muhit yaratishi tarbiyaviy jarayon samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish ularning qiziqishi, faolligi va ma'naviy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa pedagogik faoliyatda psixologik bilimlarning naqadar muhim ekanligini namoyon etadi.

Bugungi globallashtirish va axborotlashuv davrida yoshlar tarbiyasiga turli omillarning ta'siri kuchayib bormoqda. Internet va ommaviy axborot vositalari orqali tarqalayotgan turli g'oyalar yoshlarning dunyoqarashi va ruhiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois pedagog va otalar yoshlarni zararli axborotlardan himoya qilish, ularda tanqidiy fikrlash va axborot madaniyatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratishlari zarur. Bu jarayonda oila, maktab va jamiyatning o'zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Tarbiya jarayonining psixologik mohiyatini chuqur o'rganish va uni pedagogik faoliyat bilan uyg'un holda tashkil etish barkamol avlodni tarbiyalashning muhim sharti hisoblanadi. Insonparvarlik, hamkorlik, individual yondashuv va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish orqali ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini oshirish mumkin. Natijada jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo'sha oladigan, ma'naviy yetuk, bilimli va mustaqil fikrlovchi yoshlarni voyaga yetkazish imkoniyati kengayadi.

References:

1. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
2. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.
3. Hasanboyev J., To'raqulov X. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
4. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. – Toshkent: Ilm Ziyosiyoti, 2018.
5. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2021.
6. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
7. Vohidov M.V. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
8. Tolipov O', Sharipov Sh. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2017.
9. Musurmonova O. Oila ma'naviyati va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019.